

ZAGADNIENIA RACJONALNEJ GOSPODARKI ROLNEJ W GÓRACH ŚWIĘTOKRZYSKICH

Marian Koziej

Zakład Ochrony Przyrody PAN, Stacja Świętokrzyska w Kielcach

W regionie Gór Świętokrzyskich — obejmującym swoim zasięgiem cały powiat kielecki, 8 gromad pow. opatowskiego i 1 gromadę pow. jędrzejowskiego — podobnie jak w innych regionach górskich naszego kraju spotykamy się w wielu przypadkach z nieracjonalnym wykorzystaniem ziemi także przez rolnictwo. Nieracjonalność ta polega m. in. na ornym użytkowaniu tych terenów, które ze względu na stopień nachylenia stoków, rzeźbę, rodzaj gleb itp. winny być pokryte lasem lub roślinnością trawiastą, a także na stosowaniu często niewłaściwej agrotechniki i zmianowań na pozostałych terenach. W wyniku takiej nieracjonalnej gospodarki poważny odsetek gruntów w regionie świętokrzyskim nie przynosi spodziewanych efektów gospodarczych. Równocześnie ta pozorną intensyfikacja w użytkowaniu ziemi może stać się pierwszym ogniwem często nieodwracalnych przemian, zachodzących łańcuchowo w środowisku przyrodniczym.

Nie licząc nieużytków rolnych, których w regionie świętokrzyskim znajduje się ok. 1400 ha (0,8% powierzchni ogólnej), gleby klasy VI „z”, a więc znajdujące się w posiadaniu rolnictwa, zajmują ponad 3100 ha (2%). W większości są to bardzo liche piaski luźne oraz gleby bagienne. Bardzo słabo próchniczne o małej zawartości mineralnych składników odżywczych, kwaśne lub silnie kwaśne, należą one do gleb nadających się jedynie pod las. Poważna ilość, bo ok. 60% gruntów orných klasy VI „z” nie nadaje się do użytkowania rolniczego też dlatego, że ulega silnym procesom erozyjnym. W wyniku bowiem bezplanowej, chaotycznej często gospodarki, w rezultacie której zniszczono poważną ilość lasów, erozja czyni tu poważne szkody. Niebezpieczeństwo jej jest szczególnie duże na obszarach, gdzie podłoże gleby tworzą skały powoli wietrzejące i ubogie w składniki stanowiące pokarm dla roślin. Takimi skałami są na obszarze regionu świętokrzyskiego m. in. kwarcyty oraz wapienie. Na skałach tych tworzą się gleby o niewielkiej miąższości. Toteż gdy na skutek wadliwej gospodarki ta wierzchnia warstwa zostanie wymyta, odsłania

się naga skała. Charakterystycznym przykładem tego typu zjawisk są w regionie świętokrzyskim okolice Radostowej i Chęciny, będące następstwem za daleko posuniętych wylesień. Dlatego tereny te należy z powrotem zalesić. Zagadnienie to ma bardzo istotne znaczenie dla przywrócenia odpowiedniej równowagi biologicznej w środowisku przyrodniczym tego regionu. Równowaga biologiczna jest natomiast podstawowym czynnikiem systematycznego wzrostu żyzności a tym samym produktywności ziemi.

W oparciu o analizę rzeźby terenu, rodzajów gleb, ilości opadów oraz obserwację aktualnych skutków procesów erozyjnych ustalono, że oprócz terenów znajdujących się w kl. VI „z” ok. 40% gruntów orných regionu świętokrzyskiego z wyższych klas bonitacyjnych jest także poważnie niszczone przez spływające wody (erozja umiarkowana, intensywna, silna, bardzo silna). Ma to przede wszystkim miejsce we wschodniej i południowo-wschodniej części regionu, gdzie przeważają gleby wytworzone z lessów i utworów pyłowych wodnego pochodzenia (GRN Bodzentyn, Cisów, Łączna, Masłów, Mąchocice, Wzdół Rządowy, Baćkowice, Biskupice, Iwaniska, Łągów, Momina, Piórków, Sarnia Zwola, Zbelutka). Gleby te mogą być zabezpieczone przed erozją jedynie w oparciu o racjonalną gospodarkę rolną, polegającą przede wszystkim na przeznaczeniu poważnej ich części pod trwałe użytki zielone oraz na odpowiednim układzie w zmianowaniu poszczególnych grup roślin uprawnych w powiązaniu z prawidłową agrotechniką.

Gospodarka rolna w regionie świętokrzyskim jest obecnie pod tym względem w poważnym stopniu nieracjonalna. Pokrywa roślinna gleb narażonych na erozję wodną najczęściej nie jest tu taka jaka powinna być, aby procesy erozyjne powodowane przez czynniki niezależne od człowieka nie tylko nie były potęgowane, lecz zostały sprowadzone do minimum. Wyraźnym przykładem tego może być przedstawiona w tabeli 1 struktura zasiewów dla miejscowości, w których ponad 80% gruntów orných narażone jest na erozję intensywną, silną i bardzo silną.

Jak wynika z danych tabeli 1, zarówno w miejscowościach regionu gdzie ma miejsce najsilniejsza erozja gleb, jak też w całym regionie tylko niewielki procent bo ok. 10 zajmują rośliny uprawne zabezpieczające glebę przed erozją. Podstawowe kultury rolne to zboża i okopowe, a więc rośliny najmniej tu pożądane. Zboża zapewniają bowiem glebie ochronę przed niszczącym spływem wód w bardzo małym stopniu, szczególnie zboża jare, a większość roślin okopowych nie jest prawie w ogóle zdolna do przeciwstawienia się niszczącej sile spływów. W takim układzie rzeczy trudno jest mówić o prawidłowym zmianowaniu w ogóle, a przeciwoerozyjnym w szczególności. Nic też dziwnego, że produktywność tych gleb jest niska. Średnie plony za lata 1965-69 wyniosły dla pow. kieleckiego dla 4 zbóż 15,7 q/ha, a dla ziemniaków 146 q/ha. Niska też jest obsada inwentarza żywego i wynosi średnio za ten sam okres dla pow. kieleckie-

Tabela 1

Struktura zasiewów w wybranych miejscowościach

Miejscowość	Zboża	Motylkowe pastewne	Okopowe	Pozostałe
Bodzentyn	61,6	11,6	24,9	1,9
Cisów	60,3	10,2	25,9	3,6
Łączna	56,8	7,5	35,1	0,6
Masłów	57,6	6,2	34,6	1,6
Mąchocice	55,3	13,7	31,0	—
Wzdół Rządowy	59,4	12,9	25,3	2,4
Sarnia Zwola	61,6	15,1	20,6	2,7
Średnio dla regionu świętokrzyskiego	58,8	10,3	29,4	1,5

go na 100 ha użytków rolnych 51,5 szt. efektywnych bydła (w tym krów 41,4), trzody 10,3, owiec 31,2.

Jak wynika zarówno ze struktury zasiewów jak i obsady inwentarza żywego gospodarka rolna w Górach Świętokrzyskich jest ekstensywna i nastawiona na produkcję zbożową. Jest to ze wszech miar gospodarka nieracjonalna. Zarówno z punktu widzenia ochrony gleb przed erozją jak i całokształtu gospodarki rolnej, w regionie świętokrzyskim musi dominować nie produkcja zbożowa, lecz produkcja zwierzęca, oparta na racjonalnie zagospodarowanych i użytkowanych łąkach i pastwiskach.

Kierunek hodowlany w wyższych partiach Gór Świętokrzyskich z przewagą chowu i hodowli bydła, a hodowlano-ogrodniczy w terenach niższych to cel, do którego należy dążyć.

Obecnie w najwyższych partiach Gór Świętokrzyskich — Łysogórach — trwałe użytki zielone w strukturze użytków rolnych zajmują tylko 25% (średnie dla GRN Bodzentyn, Bieliny, Krajono, Nowa Słupia), a 75% to grunty orne. W niższych partiach Gór Świętokrzyskich, szczególnie we wschodniej ich części, tam gdzie przeważają gleby wytworzone z lasów, kierunek hodowlano-ogrodniczy jest ze wszech miar uzasadniony, niemniej jednak i tam królują zboża. Sady i ogrody w strukturze użytków rolnych zajmują tylko 1,6%, a warzywa w strukturze zasiewów tylko 1,4% (średnio dla GRN Bieliny, Bodzentyn, Cisów, Krajono, Masłów, Mąchocice, Nowa Słupia, Wzdół Rządowy, Boćkowice, Biskupice, Iwaniska, Łągów, Momina, Piórków, Sarnia Zwola, Zbelutka).

W 18 wsiach położonych w różnych częściach regionu świętokrzyskiego rozpoczęto badania ankietowe gospodarstw „kierunkowych” a więc prowadzonych w miarę racjonalną, tj. z dostosowaną do warunków naturalnych i ekonomicznych gospodarką rolną. Ze wstępnej, niepełnej jeszcze analizy tych gospodarstw wynika niezbicie, że produktywność ich jest

dużo wyższa niż gospodarstw pozostałych. Gospodarstw tych jest jednak w regionie świętokrzyskim bardzo mało.

Poważną przeszkodą na drodze do racjonalnej gospodarki rolnej w regionie świętokrzyskim jest przede wszystkim duże rozdrobnienie pól i skomplikowane stosunki własnościowe oraz niski jeszcze poziom wiedzy zarówno ogólnej jak i fachowej rolników. Dlatego też w całości spraw związanych z racjonalną gospodarką rolną w tym regionie dużo uwagi należy poświęcić scaleniu gruntów i oświacie rolniczej.

Rolnik w Górach Świętokrzyskich jest jeszcze bardzo konserwatywny, dlatego oświata ma tu szczególną rolę do spełnienia. Oświata, która wskazałaby, że zarówno z przyrodniczego, ogólnogospodarczego jak i własnego punktu widzenia rolnika prymitywna gospodarka rolna na glebach wadliwych nie ma sensu, że tylko skoncentrowanie środków na glebach „zdrowych” przy równoczesnym dostosowaniu systemów polowych, struktury upraw i kierunków produkcji rolniczej do obowiązujących zasad racjonalnej gospodarki stwarza realne i prawidłowe możliwości wzrostu ilościowego i jakościowego produkcji rolniczej.

STRESZCZENIE

W Górach Świętokrzyskich, podobnie jak w innych rejonach górskich naszego kraju, spotykamy się w wielu przypadkach z nieracjonalnym wykorzystaniem ziemi, także przez rolnictwo. Polega to m.in. na użytkowaniu ornym terenów, które ze względu na stopień nachyleń stoków, rzeźbę, rodzaj gleb itp., winny być pokryte lasem lub roślinnością trawiastą oraz na stosowaniu często niewłaściwej agrotechniki i zmianowań.

W wyniku tej nieracjonalnej gospodarki poważny odsetek gruntów w regionie świętokrzyskim zamiast dawać odpowiednią produkcję przynosi najczęściej straty.

Spotyka się tu gleby niszczone przede wszystkim przez erozję wodną. Gleby te mogą być zabezpieczone jedynie w oparciu o racjonalną gospodarkę rolną polegającą na przeznaczeniu poważnej ich części pod użytki trwałe, oraz na wprowadzeniu odpowiedniego układu w zmianowaniu i stosowaniu prawidłowej agrotechniki. Konieczna jest reorganizacja indywidualnych gospodarstw rolnych, a w szczególności zmiana kierunków produkcyjnych.

Мариян Козей

ПРОБЛЕМЫ РАЦИОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕДЕЛИЯ В СВЕНТОКШИСКИХ ГОРАХ

Резюме

В горных районах Свентокшиских гор, как и в других горных областях Польши, неоднократно можно встретиться с нерациональным использованием земли земледелием. Это заключается в слабом использовании пахотных земель, которые ввиду на крутизну склонов, рельеф, вид почвы итп. должны быть покрыты лесом или травяной растительностью, а также в применении несоответствующей агротехники и севооборотов на остальной площади.

Ввиду такого нерационального хозяйства значительный процент земель в Свентокшиском районе вместо, чтобы давать соответствующую продукцию, часто приносит убытки.

Здесь встречаются почвы деградированные, прежде всего, водной эрозией. Эти почвы можно защитить только с помощью рационального земледелия путём выделения большей части на зелёные угодия длительного пользования и изменения, соответствующим образом, агротехники и севооборотов. Необходима также реорганизация индивидуальных земледельческих хозяйств, а особенно изменение производственного направления.

Marian Koziej

THE PROBLEM OF RATIONAL AGRICULTURAL ECONOMY IN THE ŚWIĘTOKRZYSKIE MTS.

S u m m a r y

In the region of the Holy Cross Mts. (Świętokrzyskie Mts.), as in other mountain regions of Poland, an unproper use of land is often found, also in agriculture. This among others consists in keeping arable land where forests or greenlands should be found because of slope inclination, relief, kind of soil, etc., and frequently in applying inappropriate agricultural measures or rotations.

As a result of this economy a considerable percentage of land in the Holy Cross area most often brings losses instead of adequate production.

These soils are mostly eroded by water and they should be protected from erosion by rational agriculture, consisting in transforming a considerable part of the area into durable greenlands, in adequate distribution of plant groups in the rotation, and in correct agricultural measures. The reorganization of private farms, and especially a change in the directions of production seem necessary.